

REVUE D' HISTOIRE DE LA DEUXIEME GUERRE MONDIALE (1966, XVI
br. 63 i 64 i 1967, XVII br. 65 i 66)

Namjera svakog glasila jeste da za svoja istraživanja zainteresuje što je moguće širi krug čitalaca i da ih istovremeno veže za vlastita stanovišta.

Časopis koji pledira na naučnost postavki, nove metodološke pristupe temama koje obrađuje i koji ima izgrađenu koncepciju permanentno je u opasnosti da ili suviše akademski ili doktrinalno tretira određena pitanja oduzimajući im veći ili manji stepen životnosti ili da se svede na nivo veoma oskudnog registratora događaja bez pokušaja da im se objasne socijalno-historijski i ekonomsko-politički korijeni... To je više slučaj sa periodičnim publikacijama takozvane čvrste koncepcije i tematsko striktno određene fizionomije.

Pa ipak, pored niza neslaganja u objašnjavanju uzroka i posljedica vezanih za drugi svjetski rat, Revue d' histoire de la deuxieme guerre mondiale (Revija istorije drugog svjetskog rata), koja izlazi u Parizu već punih 17 godina ubjedljivo demantira stanovište da časopis s užom tematikom sam po sebi nema snagu vrhovnog i nepristrasnog sudije događaja.

Ovaj francuski istorijski časopis koji izlazi tromjesečno u toku prošle i ove godine objavio je niz veoma interesantnih priloga. Među njima pažnju ovog informativnog prikaza zaokupljaju članci posvećeni stanju i prilikama u SAD, neposredno pred početak drugog svjetskog rata, i u toku rata, zatim Gebelsova propagandna aktivnost u okupiranim zemljama Evrope, rađanje kvislinških pokreta u skandinavskim zemljama, naročito u Norveškoj, te članak posvećen stavu Vatikana, a posebno Pape Pia XII prema Hitlerovoj Njemačkoj.

Autoru ovog prikaza prostor ne dozvoljava da detaljnije razmatra i druge članke, pa je dužan da odmah upozori da svaki broj ovog časopisa objavljuje bogatu bibliografsku materiju i da je u svesci od jula 1966. objavljen internacionalni repertoar bibliografija monografija i članaka o drugom svjetskom ratu publikovanih u periodu od 1945. do 1965. godine u svijetu.

Zadržimo se najprije na esejima u kojima se tretiraju pitanja mobilizacije i stabilizacije američke privrede u godinama koje su prethodile drugom svjetskom ratu i u toku njega.

Profesor Elberton Smit u svom eseju **Mobilizacija privrede** u svesci broj 65/1966. ističe da je nakon svjetske ekonomske krize, a naročito od 1937. godine, američka privreda počela bilježiti industrijsku ekspanziju i prosperitet. Tako, prema autoru, u 1937. godini SAD su proizvele 42% cjelokupne svjetske proizvodnje, za razliku od Njemačke, koja je učestvovala sa 15%,

Sovjetskog Saveza sa 14%, Velike Britanije sa 10% i Francuske sa 5%. Autor ističe, dalje, da suprotno ovako značajnom privrednom razvitku i razvoju ratne tehnike, SAD su imale jednu malu armiju čije su potrebe bile znatno ispod nivoa proizvodnje ratnog naoružanja sa kojim su oskudijevale zemlje Evrope. Slijedeći dalje ovu svoju misao, autor zaključuje da, i pored prednosti, SAD nisu bile vojnički pripremljene za ulazak u rat sve do decembarskih dana 1941. godine tj. do napada na Pearl Harbor. Otada SAD su počele da energičnije sarađuju sa svojim evropskim saveznicima snabdijevajući ih naoružanjem i drugim materijalom.

Po riječima autora, američka privreda koja se već optimalno koristila svojim kapacitetima suočila se u to vrijeme sa problemom prezasićenosti roba na tržištu i konzekventno tome sa pojavom inflacionih procesa. Međutim, preorijentacija privrede sa mirnodopske na ratnu i maksimalno apsorbovanje radne snage za te ciljeve sačuvali su ravnotežu između ponude i potražnje čije proporcije su bile već znatno poremećene. Pisac ovog kritičkog eseja završava konstatacijom da se »Posljedice američkog iskustva ekonomske mobilizacije u drugom svjetskom ratu protežu na sve vojne i političke poslove u internacionalnim razmjerama. Doktrina koja se sastojala u planiranju ekonomske mobilizacije kao strategija odbrane prihvaćena u SAD poslije prvog svjetskog rata sadržavala je jedan sračunati rizik s ciljem da pacifička nacija ostane nenaoružana dok se ostvaruje nacionalna opasnost od strane spoljnog agresora. To odsustvo pripreme za rat pružalo je uvjerenje da je mogućnost napada na SAD veoma slaba i da će u svakom slučaju okeanskom granicom, kao i ostalim faktorima dobiti na vremenu da se dobro naoruža i da uspješno odbije neprijatelja.«

Autor objavljuje nekoliko grafikona iz kojih se statistički da vidjeti kakav je odnos civilne i vojne proizvodnje u periodu od 1920—1945. godine i kako se taj odnos mijenjao u korist vojnog naoružanja armije nakon Pearl Harbora.

Nacional-socijalizam od samog početka postao je atraktivan politički pokret i za neke druge ekstremističke partije zapadnoevropskih zemalja, a naročito Norveške i Holandije. Profesor P. M. Hayes u članku **Kvisling i vlada u Norveškoj** u svesci broj 66/1967. posvećuje pažnju socijalno-ekonomskim i naročito vojno-političkim aspektima djelovanja Nasjonal Samlinga, a posebno njenog idejnog vođe osnivača Kvislinga. On ističe da je ova partija u početku, tj. 1933. godine, obećavala svojim programom širi zamah privredne aktivnosti zemlje, ali da je 1936. godine njen ugled zbog čvršćeg vezivanja sa nacizmom u masama opao, tako da su iz parlamentarnih izbora iste godine izašli znatno oslabljeni. Ovaj proces odvajanja javnog mnjenja od Nasjonal Samlinga se nastavio da bi pokret u 1939. godini postao jedan od politički najomraženijih u novijoj državnoj istoriji zemlje. Razloga, po mišljenju autora, bilo je na pretek, a osnovni su bili ti što se Nasjonal Samling, čije su rukovodstvo predstavljali Kvisling, Hagelin i Aall poistovetilo sa nacističkim političkim pokretom u Njemačkoj, a članstvo Nasjonal Samlinga bilo sastavljeno od socijalno odbačenih i degradiranih ličnosti. Ovo se potvrdilo nakon njemačke invazije aprila 1940. godine, kada su kralj Hoakon i tadašnja vlada emigrirali u Englesku, Kvisling preuzeo upravu zemlje, ukinuo sve parlamentarne političke institucije, čime je još više pokazao svoje prave političke motive. Međutim, Njemačka okupaciona komanda, svjesna činjenice da Kvisling, kao i njegov pokret, nisu popularni u norveškom narodu da bi mogli reprezenta-

tivno voditi upravu zemlje, formira 15. aprila 1940. državni savjet sastavljen od ličnosti koje do tada nisu bile angažovane u političkom životu.

Ni ovo tijelo nije zadovoljilo njemačke interese, pa je 21. aprila 1940. u Norveškoj bio postavljen Reichskommissär Jozef Terboven. Smjene norveških vlada se nastavlja u 13. juna Terboven formira novi državni savjet sastavljen od 130 članova storiga u okviru kojeg su bile udružene građanske partije Norveške. Ova vlada je imala ograničene političke ciljeve da likvidira vladu u egzilu i svrgne kralja. Prema autoru, Trebovenu nijedna od ovih provizornih vlada nije davala veću garanciju za ostvarivanje nacističkih ciljeva i on 25. septembra formira novi državni savjet sastavljen od rukovodećih ličnosti Nasjonal Samlinga. Mada Kvisling nije postao član vlade, njegov uticaj kao partijskog šefa bio je još veći. Novoj vladi bio je cilj da, prije svega, omladinu, a naročito univerzitet, kler i sudstvo podredi sebi. Tako je prvi udar izvršen na sudstvo formiranjem specijalnog apelacionog suda u drugom stepenu koji je odlučivao o sudbini političkih delikata. No većina sudija, poslije snažnog otpora oduzimanjem nezavisnosti sudstvu, podnijeli su ostavke. Što se tiče programa vaspitanja, Nasjonal Samling je isticao anti-semitski i antikomunistički karakter. Veliki broj studenata i niz liberalno orijentisanih profesora, odlučno suprotstavivši se takvoj germanizaciji vaspitavanja, odstranjeni su sa univerziteta i odvedeni u koncentracione logore. Jedan dio sveštenstva se suprotstavio antisemitskom programu Nasjonal Samlinga, što je uslovalo da su crkve ostale prazne za dugi period vremena, gotovo sve do završetka rata.

Što se tiče značaja koji je radničkoj klasi pridavao Kvisling autor zaključuje da je on uspio da pridobije za svoje ciljeve neke korumpirane slojeve sindikalnog rukovodstva, ali da je radnička klasa u cjelini ostala po strani takvih političkih manevara. Komunistička partija Njemačke je bila više na udaru od svih ostalih, i Kvisling je uspio u prikazivanju njene ideologije i politike, kao glavne opasnosti za vitalne nacionalne interese Norveške.

Autor zaključuje članak konstatacijom da kvislinški pokret nije uspio zato što su njegovi ciljevi bili u suprotnosti sa ciljevima svakog Norvežanina, pa Kvisling nije mogao da se osloni ni na koju političku grupu, izuzev na uzak krug političkih avanturista i društveno odbačenih ličnosti. Pošto pokret Nasjonal Samling nije imao šire izgrađenog programa oko kojeg bi okupio mase, on se raspao, a njegove vođe ili su izvršile samoubistvo ili su kao Kvisling i Hagelin i Aall izvedeni pred sud kao izdajnici zemlje i osuđeni na smrt. To je prema mišljenju autora jedino normalan kraj ovome fašističkom političkom pokretu.

Svaka tema koja pretendira na osvjetljavanje ključnih poenti nacional-socijalizma mora polaziti i od glavnih izvršilaca te politike, dakle, i od Gebelsa, kao organizatora propagandne aktivnosti. To je predmet istraživanja Roberta Gloeta u svesci broj 64/1966.

Ističući od kolikog je značaja za vođenje rata dobra organizacija propagandne službe, autor podvlači da je Gebels nastojao da sva sredstva komuniciranja sa javnim mnjenjem potčini sebi. Tako su štampa, radio, film i drugi instrumenti propagande bili stavljeni u službu moralne podrške Hitlerovim planovima. Gebels je, kako autor ističe, održavajući svakog dana konferenciju za štampu, nastojao da prikaže njemačke vojne akcije kao čistu vojnu pobjedu. Rukovodeći se tim principom, on je i sam biranim jezikom pisao o tekućim događajima vodeći računa da bi svako alarmiranje situacije

moglo uzbuniti njemačko javno mnjenje. Gebels se trudio da zvjerstvima koja su počinjena da legalno opravdanje naglašavajući da su izvršena samo u nužnoj odbrani: **Primjer Krete** koji je Gebels sam napisao u listu **Völkischer Beobachter** i kojim je najavljena vazдушna i morska invazija na Englesku, izazvao je pravu senzaciju i rezultirao je hitnom zaplenom lista koju je Gebels inscenirao da bi navodeći na paniku englesku naciju odvrćao pažnju SSSR-a od pripremanog napada na njih. Tek što je nekoliko akreditovanih stranih novinara uspjelo da javi svojim redakcijama ovu vijest, sve telefonske veze sa inostranstvom su bile prekinute. Pravi rezultat jednog događaja, po mišljenju autora, bio je da su u Gebelsovom štabu dobiveni komentari iz kojih je proizilazilo da je nemoguće izvršiti invaziju britanskog poluostrva prije svega zato što se mogao i morao očekivati napad s leđa tj. od SSSR-a, drugo, zato što je bilo neophodno njemačku armiju snabdijevati dovoljnom količinom žita i benzina. Gebels se takođe angažovao oko rasplamsavanja polemike o nemogućnosti mirne koegzistencije između nacional-socijalizma i boljševizma tako da se je 22. juna 1941. Gebels ciničnim glasom javio na radiju prenoseći firerovu proklamaciju o objavi rata protiv SSSR-a i objašnjavajući razloge napada.

Gebels je analizirao do u najmanji detalj svaki izvještaj sa ratnog fronta i dokumenat prije nego što bi dao službenu dozvolu za objavljivanje. Ovakva organizacija Gebelsove propagandne aktivnosti protezala se na sve zemlje okupirane Evrope.

Veoma je interesantan prilog u julskoj svesci 63 od 1966. godine od H. Blocha Politika Vatikana u svjetskoj krizi. Članak je podijeljen na poglavlja, i to Politika Vatikanske države do 1939. godine, zatim Politika Vatikana u razdoblju između 1939. i 1945. i poglavlja pod naslovom Perspektive.

U prvom poglavlju autor nas upućuje na generalno stanovište Vatikana prema promijenjenim okolnostima u kojima se našao svijet poslije prvog svjetskog rata pojavom boljševičke sovjetske vlasti.

Za crkvene pozicije pojava Sovjetske Rusije bila je jednaka početku odlučne borbe protiv boga. Zato je stanovište Vatikana, pape Pia XII, i kardinala, da najveća opasnost za svijet dolazi od Sovjetskog Saveza i da premašuje pojavu njemačkog nacional-socijalizma. U pojavi nacionalizma katolički kler je priželjkivao ograničavanje širenja jeretičkog učenja i boljševičkog ateizma, kome su uz pomoć lijevo orijentisanih boljševičkih snaga bile inklinirane radničke mase širom Evrope. Po mišljenju autora, u ovakvom stavu klera sadržan je i pomirljiv stav pape Pia XII prema masovnim odmazdama nad nedužnim stanovništvom u okupiranim zemljama Evrope. Autor ističe da vrhovni poglavar, duhovnog poretka na zemlji nije mogao da za zla počinjena od Hitlerove Njemačke optuži vođe i inspiratore, jer bi indirektno bio optužen i narod u cjelini, što je u dubokoj suprotnosti sa skolastičkim učenjem o pravičnosti crkve.

Zanimljiva su takođe autorova razmatranja papinog stava prema pokoljima u Poljskoj i nemoć poljskog katoličkog klera da se suprotstavi tome. Papin stav nije išao dalje od prećutnog priznavanja postojeće situacije. Njegove instrukcije upućene vrhu katoličkog klera odražavale su demobilizatorski stav i stanje resignacije.

Za razliku od Poljske, interes Vatikana za Hrvatsku bio je mnogo veći. Ovo se prema mišljenju autora vidi iz činjenice da se papa požurio da prizna novi državni poredak u NDH i nasilno pokrštavanje srpskog stanovništva

praćenog strahovitim pokoljima. Veze Vatikana i NDH još više su učvršćene posjetom poglavnika Vatikanu 1943. godine.

Po autorovom rasuđivanju, papa je u suštini želio da zadrži status neutralnog posmatrača drugog svjetskog rata i da bez podignute ruke osudi Hitlerovo uništavanje naroda i zemalja. Da li je, pita se autor, on to učinio zbog bojazni da svojim aktivnim stavom učini gore, odnosno da li je htio učiniti išta što bi pozitivno uticalo na dramatičnu situaciju u svijetu. Na ovo pitanje autor je izbjegao odgovor.

Očigledno je da su autorove simpatije na strani pape, jer se on nije koristio brojnim istorijskim izvorima koji su mu pružali mogućnost da saглеda ulogu pape Pia XII i njegovo opredjeljenje na strani sila osovine.

Informišući čitaoce »Priloga« o navedenim člancima i brojevima ovog uglednog francuskog časopisa za istoriju II svjetskog rata, želimo da ukazemo na njegov neosporno velik značaj na liniji naučno-istorijskog osvjetljavanja II svjetskog rata.

Enisa EFENDIĆ